

שיעורי ליל שבת

שיעור מזרינו רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 206 – תשפ"א

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

דין אתרוגים שנלקטו לאחר ראש השנה תשפ"ב

נאה דורש ונאה מקיים

המגיד מישרים הנודע רבי שלום שבדרון זצ"ל הגיע למעונו של ראש ישיבת מיר מרן הגאון רבי אליעזר יהודה פינקל זצ"ל ובפיו בקשה שברצונו להפסיק לדרוש, כיון שכל דרשן המוכיח לרבים עליו להיות נאה דורש ונאה מקיים, ואני אמנם 'נאה דורש' שהרי קהל גדול בא לשמוע את דרשותי, אבל אין אני 'נאה מקיים' שהרי לב יודע מרת נפשו, אמר לו רבי אליעזר יהודה דאם כדברך עליך לשקול להפסיק את דרשותיך, ויצא רבי שלום מהבית במפח נפש כי היה בטוח שרבי אליעזר יהודה יחזקו להמשיך ויאמר לו שלמרות טענתו דרשותיו נחוצות לכלל ישראל ועליו להמשיך ולחזק את השומעים.

והנה בדרכו הביתה הוא פוגש את הגאון רבי חיים ברים זצ"ל, ואמר לו רבי חיים בדיוק אותך חיפשתי, יש לי פירוש במאמר חז"ל "לעולם יעסוק אדם בתורה בין לשמה בין שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה", ולכאור' קשה דיש כאן סתירה בין רישא לסיפא, דברישא מהלשון 'לעולם' יעסוק אדם משמע שזה לכתחילה שכך יעסוק אדם כל חייו בין לשמה ובין שלא לשמה, ומאיך בסיפא 'שמתוך שלא לשמה בא לשמה' משמע שזה רק בדיעבד בשביל המטרה הסופית שיבוא הלשמה.

ותירץ הגר"ח ברים שהפירוש הוא דבאמת לכתחילה יעסוק אדם בתורה כל חייו שלא לשמה, דמתוך שיעסוק הוא בעצמו בתורה שלא לשמה כל חייו, יראו אותו אנשים אחרים ויושפעו מכך ואולי יהיה אדם אחד שיושפע מכך ללמוד תורה לשמה.

וכששמע זאת רבי שלום שבדרון אמר, משמים שלחו לי את רבי חיים ברים כדי לומר לי תמשיך לדרוש בבחינת שלא לשמה שמתוך כל האנשים שישמעו אותך יהיה אדם אחד שיתעורר ויהיה לומד לשמה!

ויש בנותן טעם להביא כאן את מה שדברו בשיחת רעים רבותינו עמודי העולם מו"ר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל והגרש"ה וואזנר זצ"ל שהעוסקים עם הציבור צריכים לחשוש שמתוך לשמה יבוא שלא לשמה שבתחילה מתכוונים ודאי לש"ש ואח"כ נכנסים שיקולים נוספים ועלולים לבוא לידי 'שלא לשמה'.

השנה אנו נכנסים לשנת השמיטה, והנה ברוב ארבעת המינים אין בתחילת השמיטה שאלה כלל, כיון שהכלל הוא דלגבי פירות האילן אזלינן בתר חנטה ובירקות אזלינן בתר לקיטה, ומשום כך אין בהדסים ולולבים קדושה אף אם נלקטו לאחר ר"ה, שהרי היתה החנטה בשנה השישית ובאילן אזלינן בתר חנטה.

אולם באתרוגים שנלקטו לאחר תחילת השמיטה ישנו ספק האם נוהג בהם קדושת שביעית, דהנה דעת רש"י והראב"ד וכן פסק הגר"א דאתרוג הרי הוא כשאר פירות האילן והולכים בו בתר חנטה, אולם הרמב"ם (בפרק א' מהלכ' מעשר שני הלכה ה' ובפ"ד מהלכ' שמיטה ויובל הלכה יב) פסק דאתרוג הרי הוא בספק האם הולכים בו בתר חנטה או בתר לקיטה, ועל כן מחמירים בו להחשיבו כפירות שביעית לענין הפסד וסחורה, ומאיך חייב במעשרות כדין פירות שישית.

ולדינא כתב החזון איש (שביעית סי' ז' ס"ק ט) דאף שיש מקום להקל כשיטת רש"י, הראב"ד, תוס' והגר"א, מ"מ נהגו להחמיר כדברי הרמב"ם, ונמצא למעשה שהשנה יש ללקוט את האתרוגים קודם ראש השנה, דאם נלקטם לאחר ר"ה צריך לנהוג בהם דיני שביעית, ולכך השנה יהיו מצויים יותר אתרוגים קטנים בשוק כיון שמסיימים את הלקיטה קודם ר"ה, לבד מאתרוגי חו"ל כאתרוגי מרוקו שאין בהם קדושת שביעית.

ומקשים רבים על דברי הרמב"ם, דמאחר שיש לנהוג באתרוג את כל דיני שביעית לחומרא, א"כ עליו להפקירו וכיון שמפקירו הרי הוא פטור מן המעשר כדכתיב 'ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך', יצא זה שידך וידו שווים, וא"כ כיצד כתב הרמב"ם דמחזק יש לנהוג בו קדושת שביעית ומאיך חייב במעשרות.

זה שידך וידו שווים, וא"כ כיצד כתב הרמב"ם דמחזק יש לנהוג בו קדושת שביעית ומאיך חייב במעשרות.

יראת שמים במצוות השמיטה

סיפר הגאון הגדול רבי שרגא שטיינמן שליט"א שאמו הרבנית הצדקנית מרת תמר שטיינמן ע"ה חיבבה מאוד פרחי נוי והיתה נהנת ומתפעלת מהם באופן מיוחד, אך מחמת העניות הרבה ששררה בביתם לא היה באפשרותה לקנות עציצי פרחים, ורק לעיתים היתה קוטפת או מקבלת במתנה ומציבה אותם במפרסת הבית.

אלא דכשהגיע שנת השמיטה ביקש ממנה בעלה רבינו מו"ר מרן ראש הישיבה זצ"ל דאף שמצד ההלכה מותר להשקות בכדי שהפרחים יתקיימו ולא יכמשו, בכל אופן היות שלא ידוע לו השיעור המדויק הוא מבקש שלא תשקה כלל כי חושש הוא מכל נדנוד של חטא, וכך היה שבכל שנת השמיטה לא נגעה הרבנית בפרחים כלל וכל העציצים שאותם טיפחה וחיבבה כמשו ונבלו, אך היא לא הביעה שום צער על כך אלא אדרבה שמחה שקיימה מצוות שמיטה בהידור, וכך נהג מרן זצ"ל ביראת שמים העצומה שלו בכל דבר ודבר שלא להכנס לשאלות וספיקות, והיה זה לדוגמא ופלא לדור כולו.

וביאר בזה החזון איש (שביעית סי' ז' סק"ד הביאו בדרך אמונה שמיטה ויובל בביאור הלכה פ"ד ה"ב) וז"ל 'ולא פטרינן משום הפקר כיון שאין ההפקר אלא משום חומרא, ודיינין ליה כספק, ואע"ג שאין הוא רשאי לעכב על מי שבא לזכות דהוי ספק איסורא מ"מ אין אחר רשאי לזכות מספק' עכ"ל, והיינו שכל ההפקר הוא רק על הצד שאזלינן באתרוג בתר לקיטה, אך לשיטות שהולכים בו בתר חנטה אינו מפקירו ומחוייב בו במעשרות, ולכך אסור לאדם אחר לזכות בו שהרי יתכן שאינו מופקר, ומאיך אסור לו לעכב על אחר שלוקחו שהרי הפקירו.

שביעית היא 'אפקעתא דמלכא' או הפקר הבעלים

ולכאו' דברי החזון איש תלויים במחלוקת המהרי"ט והבית יוסף שהביא המנחת חינוך (מצוה פד ד"ה 'ואני מסופק'), דדעת המהרי"ט שאין הבעלים צריכים להפקיר שדותיהם בשביעית, אלא שביעית היא 'אפקעתא דמלכא' שהתורה היא המפקירה את השדות והמצוה על הבעלים רק לנטוש את שדותיהם ולאפשר לאחרים להכנס בהם, ועל כן ניתן לומר שבאתרוג יש ספק האם התורה הפקירה או לאו ואסור לאחרים לזכות בו.

ואולם דעת הבית יוסף דשביעית היא הפקר הבעלים, דאם יפקיר יהיה מופקר, ואם לא יפקיר לא יהיה מופקר, וכיון שהדבר תלוי בהפקר הבעלים קשה כיצד בנידון דידן

שמפקיר רק מספק מקיים בזה את מצוות הנטישה, שהרי כל מהות הפקר היא שמאפשר לאחרים לזכות בדבר, וכאשר מפקיר את האתרוג מספק כדברי החזון איש אסור לאחרים לזכות בו ולא קיים את המצוה.

מדוע אינו פטור מלהפקיר מדין 'המוציא מחבירו עליו הראיה'

ואמנם בעיקר הדבר קשה לדעת הבית יוסף מדוע במקרה דידן צריך כלל להפקיר שהרי בכל ספק האם מחוייב במתנות כהונה או במתנות עניים אמרינן 'המוציא מחבירו עליו הראיה' ופטור, ואף כאן נימא שמספק יהיה פטור מלהפקיר, וכבר עמד בשאלה זו בדרך אמונה (הלכות שמיטה ויובל פ"ד ה"ג בביאור הלכה ד"ה הרי) ע"ש.

וביאר הגרש"ז אורבך זצ"ל (מעדני שביעית פ"ה) ביאור יסודי בזה דכל הכלל שמספק אמרינן המוציא מחבירו עליו הראיה ופטור מלקיים את המצוה זה שייך רק במצוה שתכליתה הוא שהדבר יגיע לידי השני כמתנות עניים ומתנות כהונה, אך בהפקר שביעית אין תכלית המצוה שהשדה תגיע לידי השני אלא שהבעלים יחוש שאין הוא הבעלים על השדה אלא הבעלים האמיתי הוא הקב"ה כדכתיב 'כי לי כל הארץ', ולכך גם הנמצא יחידי במקום מבודד שאין מי שיזכה בהפקרו מחוייב להפקיר שדהו, ולכך אתי שפיר דלא שייך כאן 'המוציא מחבירו' שהרי מחוייב להפקיר בלי קשר לחבירו, והוי כספק איסור שמחוייב לקיימו.

ולפי"ז מבוארים דברי החזון איש כיצד לדעת הב"י נחשב הדבר להפקר אף שאסור לאחרים לזכות בה, דתכלית המצוה אינו שיזכה האחר אלא שהוא לא יהיה הבעלים, ולכך אף כשמפקיר מספק מקיים בזה את תכלית המצוה שהרי מחמת הפקרו אין יכול למנוע מאחרים לזכות בה כדכתב החזון איש, ואילו מה שהאחר אינו יכול לזכות בה מחמת הספק אי"ז סותר להפקר ולרצון התורה במצות השמיטה.

עשה קידוש של יום והוסיף עליו קידוש של לילה בשביל חבריו שלא קידש, האם יש לחשוש בזה משום הפסק?

מעשה שהיה באשה ששהתה עם בתה בחדר לידה בליל שבת, ובאמצע יצאה לשמוע קידוש בלי שהיה לה שום כונה להמשיך ולסעוד את סעודת השבת, ולאחר הלידה הלכה למחלקה ואכלה בה את סעודת השבת, ולמחרת כשסיפרה לבעלה ע"כ הורה לה שהיא צריכה לשמוע שוב קידוש של לילה כיון שלא אכלה כלל בשעת הקידוש ולא היה כאן קידוש במקום סעודה, ויש לדון האם יכול בעלה לברך 'בורא בפה"ג' בשביל קידוש היום ולאחמ"כ להוסיף את הנוסח של לילה בשביל אשתו, או שכלפיו יש כאן הפסק בין ברכת בפה"ג לשתיה שהרי מפסיק בקידוש של לילה.

ומעשה נוסף ביהודי שבתו בת השתיים עשרה נרדמה בליל שבת קודם הסעודה ולא שמעה קידוש, ולמחרת עשה אביה בשבילה גם קידוש של לילה, ויש לדעת האם טוב עשה, או שכלפיו יש כאן הפסק בין הקידוש של יום לשתיה.

ושאלתי כן (בשנת תשס"ט) את מו"ר הגרא"ל שטיינמן זצ"ל, ואמר דכיון שמדין ערבות הוא חייב להוציא את אשתו שהרי להלכה אנו פוסקים שיש ערבות לנשים, על כן אי"ז נחשב להפסק כיון שנחשב כבר חיובא, והרי זה כמו שהוא עצמו לא עשה קידוש של לילה, דודאי שאי"ז הפסק כשמוסיף על קידוש היום גם קידוש של לילה.

ואמנם יש מקום לדחות את הראיה מאדם עצמו שלא עשה קידוש של לילה, דיש להסתפק האם אדם שלא עשה קידוש של לילה חייב למחרת גם בקידוש היום או שמחמת חובתו בקידוש של לילה אין הוא מתחייב כלל בקידוש של יום, דהנה בר"ן (בפרק ערבי פסחים) כתב ביסוד הדין של קידוש היום, דעיקר חיוב הקידוש הוא בלילה בכניסתו, אלא משום שכבוד יום עדיף מכבוד לילה ראו חכמים לעשות 'זכר לקידוש' אף ביום והיינו ברכת בפה"ג, ולפי"ז לכאו' אדם שלא קידש בלילה ועושה ביום את קידוש הלילה אין טעם לחייבו אף בקידוש היום, דבכה"ג כבוד יום לא פחות מכבוד לילה.

וראיה לדבר מדברי המ"ב (בסוף סי' תריח) שפסק דחולה אינו מקדש ביום הכיפורים שחל בשבת, וצ"ב דבמג"א (שם ס"ק י) הביא שנחלקו אם חולה שאוכל ביום הכיפורים צריך קידוש והזכרה בברכת המזון, ומכריע שלענין הזכרה יזכיר, אך לענין קידוש לא יקדש דיש לחוש לברכה לבטלה, והקשה על דבריו בהגהות רעק"א שם דכל זה בקידוש של לילה שיש בו נוסח מיוחד אבל קידוש של יום שאין בו אלא ברכת בפה"ג ואין כאן משום ברכה לבטלה מדוע של יברך וייצא ידי קידוש.

וצ"ב א"כ מדוע פסק המ"ב שחולה האוכל ביום"כ לא יקדש כלל ולא חילק כדברי הרעק"א בין קידוש של לילה לקידוש של יום, ולכאו' הביאור הוא דכיון שלכו"ע אינו יכול לקדש בלילה משום ברכה לבטלה על כן אינו מתחייב כלל אף בקידוש של יום וכנ"ל, (עי' בזה בספר עטרת המועדים סי' טו).

ואמנם מש"כ תלוי בספק המנחת חינוך (במצוה לא) ביסוד הדין דמי שלא קידש קידוש של לילה שחוזר ומקדש ביום האם זה מדין תשלומין ללילה או שקידוש של לילה הוא מחובת השבת לקדשו בכניסתו וכיון שעדיין לא קיים את חובתו צריך לקיימו מתי שיתאפשר לו במהלך השבת, והנה אי נימא שזה חובת השבת תואמים הדברים עם דברי הר"ן שקידוש של לילה הוא המשפיע לכל השבת והקידוש של יום הוא רק כעין 'זכר', אבל

אי נימא שהוא דין תשלומין, שמעינן דקידוש של לילה הוא רק כדי לצאת יד"ח לילה בלבד ועל כן רק מדין תשלומין מקדשין את של לילה ביום ולא כדי לפטור את חיוב כל השבת.

אלא דאף לדברי הר"ן ניתן לומר דמי שלא עשה קידוש בלילה חייב ג"כ בקידוש היום, דלאחר שתיקנו חכמים קידוש של יום לא חילקו בין אם כבר יצא יד"ח קידוש של לילה או לאו.

ובעצם דברי הגרא"ל זצ"ל רצה חכ"א לומר דכ"ז דוקא אי נימא שההגדרה של ערבות היא שהוא מתחייב את המצוה מחדש מחמת החיוב ערבות שיש לו, דמשום כך אין הקידוש של לילה נחשב להפסק שהרי הוא עצמו חייב עתה אף בקידוש של לילה, אבל אי נימא שהחיוב הוא רק להוציא את השני מדין ערבות, יחשב הדבר להפסק שהרי הפסיק בדבר שהוא עצמו אינו מחויב, ועדיין יש לדון בכך, דאפשר שכיון שעושה בזה את חיוב הערבות המוטל עליו אי"ז נחשב להפסק.

אין עושין מצוות חבילות חבילות

והנה במ"ב (בסי' רע"א ס"ב) הביא את דברי המג"א שיוצאים ידי חובת קידוש דאורייתא בתפילה, וצ"ע שהרי קי"ל בסוטה (דף ח ע"א) שאין עושין מצוות חבילות חבילות, והיינו שאין עושין שתי מצוות בבת אחת כגון ברכת המזון ושבע ברכות על כוס אחת, וא"כ כיצד ניתן לצאת ידי חובת תפילה וקידוש באמירה אחת.

והתשובה היא דבשדי חמד (מערכה א' כלל לט) הביא את דברי הכתב סופר (או"ח סי' קלט) שהסתפק האם ניתן לצאת יד"ח משלוח מנות ומתנות לאביונים בבת אחת כשנותן מנות לרעהו האביון, או שיש בזה משום עשיית מצוות חבילות חבילות, וכתב ע"ז השדי חמד שלא אמרו אין עושין מצוות חבילות חבילות אלא כשעושה שתי מעשים בפעולה אחת כגון במקרה הנ"ל שכוס אחת משמשת למצות ברכהמ"ז ומצות שבע ברכות, אבל כשעושה מעשה אחד ורק מכיון לשתי מצות כגון בדברי המג"א שבאמירת התפילה מכיון לשם תפילה ולשם קידוש בזה לא שייך הדין של 'חבילות חבילות'.

ומצינו כן במקומות רבים, כגון בליל יו"ט ראשון של סוכות שחל בשבת, שא"צ לאכול שתי כזיתים, אחד בשביל סוכה ואחד בשביל שבת, אלא יוצאים בכזית אחד ומכוונים בו לשם שניהם, והטעם שא"ז נחשב לעשיית מצוות חבילות חבילות הוא כנ"ל דהוי פעולה אחת עם שתי כונות.

חדא מילתא היא

ובנידון דידן שעושה קידוש של יום ושל לילה על כוס אחת אף שיש כאן שתי פעולות על כוס אחת אין מניעה בזה, שהרי מבואר בגמ' בערבי פסחים שמותר לעשות קידוש והבדלה על כוס אחת בליל יו"ט שחל במוצאי שבת כיון שקידוש והבדלה חדא מילתא היא, וכ"ש בנידונינו שמדובר בשני קידושים.
(נכתב ע"י אחד השומעים)

לע"נ ידידינו האברך המופלג מעמודי התווך של בית מדרשינו

הרב שמואל נחום בן הרב יקותיאל יהודה רבינוביץ זצ"ל

נלב"ע כ"א אלול תשפ"א תנצב"ה

בית הוראה שייכון ה' ע"י מזרי הוראה מזבחהקים - פתוח כל יום בין השעות 2:00 עד 2:30 בצהריים

03 - 5799884